

PILOTA VALENCIANA

La tradició d'un joc de cavallers

Paco Cerdà i Purificació Mascarell

La pilota valenciana s'ha llançat a un procés modernitzador iniciat a la transició democràtica i accelerat profundament al segle XXI. L'objectiu és superar el caràcter minoritari d'aquest joc tradicional per tal d'ampliar els seus horitzons i adaptar-lo a la modernitat. En l'àmbit professional, l'empresa Valnet ha convertit els jugadors en treballadors de la pilota amb nòmina fixa. La televisió autonòmica ha revolucionat les retransmissions audiovisuals. Quasi en paral·lel, la pilota s'ha incorporat com a matèria obligatòria a tots els col·legis i instituts valencians. De la Plana Alta al Baix Segura i dels Serrans a la Marina Alta, les lligues amateurs que organitza la Federació de Pilota Valenciana ja fan rodar la vaqueta per un de cada quatre pobles del País Valencià. A més, de niu de vici, el trinquet ha passat a ser considerat com un bé cultural admirat pels valors de noblesa, cavallerositat i respecte per la llengua que encara preserva el joc. Aquesta és la tradició del joc de cavallers que analitza el fragment del llibre La revolució va de bo! (PUV), publicat pel periodista Paco Cerdà i la filòloga Purificació Mascarell.

«—Cavallers, va de bo!». Eixa expressió la porta escoltant Luis García Torres des dels dos anys, quan va entrar per primera vegada al trinquet del seu carrer, Pelayo [de la ciutat de València, N. de E.]. El *tio Luis* ja ha complit els vuitanta, però assegut a la catedral de l'escala i corda encara li agrada recrear-se en aquetes quatre paraules i explicar-les detingudament. «Fixa't que tota partida de pilota comença amb el marxador dirigint-se al públic des del mig del trinquet i dient això: «—Cavallers, va de bo!». La primera paraula ho diu tot. Açò és un joc de cavallers. Els aficionats a la pilo-

A punt de començar la partida al trinquet.

ta són la gent més educada del món. Jo, en els 78 anys que fa que vinc al trinquet, no he vist mai cap baralla. Ací ni tiren cadires ni esbronquen els jugadors ni cremen res com en el futbol. I això que hi ha molts diners pel mig. Mira: si en el futbol o en altres esports del mateix estil es jugaren els diners com ací, la navalla sempre la tindrien a l'abast de la mà. Però en la pilota no, perquè t'ho torne a repetir: «açò és un esport de cavallers», sentència el tio Luis.

La cavallerositat, en efecte, és el tret més distintiu de la pilota valenciana des dels seus orígens. El que més la diferencia de la resta d'esports i la converteix en un joc especial, únic. Ho descrigué ja en el segle XVI l'humanista valencià Lluís Vives en un passatge dels seus *Diàlegs*. Explicava el filòsof renaixentista que, en el joc de pilota, els jugadors havien de ser cortesos i evitar discussions o blasfèmies

entre ells o amb el públic. Ni supèrbia en la victòria ni amargor en la derrota, afirmava, sinó un comportament elegant en tot moment. Mai esmentar Déu, i acceptar sempre el judici dels espectadors en qualsevol pilota dubtosa. Això era la pilota valenciana en 1538 i això continua sent en la partida que el tio Luis ha vingut a veure a Pelayo: un antic joc de cavallers.

La paraula *cavaller* és un arcaisme lingüístic pràcticament confinat hui en dia a l'espai del trinquet. Té un origen curiós. En l'Edat Mitjana, la pilota era el joc favorit de totes les capes socials del País Valencià. El poble ras la jugava al carrer. I els nobles, al trinquet. D'ací que en l'espai tancat del trinquet, en aquella època, el tractament habitual entre jugadors i espectadors fóra el de «cavallers». Ho eren tots: cavallers per classe social, com a sinònim de nobles. Amb el pas del temps, però, la

classe noble es retirà del joc de pilota i foren les capes baixes i rurals les encarregades de preservar-ne la continuïtat, tant al carrer com al trinquet. Homes d'horta sense ampul·losos cognoms, mancats de cultura i desproveïts de modals refinats heretaren el tractament de *cavallers* en el trinquet. Prompte van demostrar que no era una denominació esnob inapropiada per a ells. Es mereixien ser distingits com a cavallers pel comportament extremadament noble, just i honorable que mostraven dins del trinquet. I així ha continuat vigent fins a l'actualitat.

La cavallerositat en el trinquet recau sobre el públic i els *pilotaris*. El tio Luis ha vist milers de vegades a un jugador alçar la mà i cridar «mall!» en el transcurs d'una partida. Amb aquesta acció quasi automàtica, natural, el pilotari reconeix que ha contravingut el reglament a l'hora de colpejar la pilota, bé perquè aquesta haja donat un segon bot imperceptible o bé perquè li haja fregat la camiseteta abans de l'impacte, per exemple. Això s'anomena «donar la pilota» i és una norma sagrada en el trinquet. Sol tindre lloc en cada partida, incloses les finals més transcendents. I quan ocorre, un sentiment de grandesa moral re-

corre de cap a cap el trinquet despertant els aplaudiments d'aficionats i jugadors rivals com si es tractara del millor quinze disputat. En eixes circumstàncies es demostra que la pilota està per damunt de rivalitats, competicions, títols, apostes o propines. Tots els presents són conscients que una mostra de justícia i cavallerositat d'aquest estil només pot tindre lloc en un trinquet valencià.

Així mateix, els pilotaris mai no intenten enganyar els contraris. Quan la pilota cau entre el públic de l'escala i es queda parada, el joc es deté. Es reprendrà amb la *caiguda d'escala*, un colp que el jugador efectua sempre després d'avisar a l'equip rival ensenyant la pilota amb el braç estirat cap amunt. Fins que no s'assegure que els contraris estan preparats i han advertit el seu avís, el pilotari que executa la caiguda d'escala no posarà la pilota en joc. Lluny d'això queden els esports que premien la picardia d'intentar agafar desprevingut al rival, com el bàsquet o el futbol. D'altra banda, els jugadors acostumen a demanar perdó als contraris quan aconsegueixen fer un quinze per atzar: una pilota que trenca en l'escala, una altra que rebota en direcció al camp contrari després d'impactar amb un ferro del sostre o de la galeria llarga, una pilota

que cau damunt d'un aficionat situat baix la corda i es fa quinze... A tot això es demana perdó amb la mà alçada.

S'ha de subratllar en aquest punt que a la pilota valenciana no hi ha jutge ni àrbitre, sinó un simple «home bo». Les decisions d'aquest l'home bo, situat baix la corda, no són mai protestades pels jugadors de pilota de manera vehement. Encara que sàpien amb seguretat que aquest s'ha equivocat, els pilotaris no alçaran pols ni remolí. Tampoc dirigiran una mirada insolent ni un mal gest al públic. Els aficionats de l'escala que comparteixen pista amb ells (una anomalia esportiva per la qual reben pilotades ben sovint) mereixen el màxim respecte dels pilotaris.

Per a ser un gran jugador de pilota, un autèntic cavaller de faixa roja, per tant, s'han de dominar totes les arts del joc i, a més a més, saber estar dins d'un trinquet. Comportament i esport, en definitiva, van de la mà en la pilota valenciana. Els aficionats, de fet, acostumen a ressaltar amb orgull aquest fet diferencial per a comparar-lo amb el futbol, on es premia al jugador que ha aconseguit enganyar l'àrbitre (Maradona i la seua *mà de Déu* és l'exemple més cèlebre) o s'inculca des de xiquet a

J. MONTESGUDO

El pilotari Genovés II indica als rivals que va a posar en joc la pilota. És una mostra de cavallerositat que contrasta amb els intents d'enganyar a l'adversari propis d'altres esports.

protestar cada acció del col·legiat. Un amic íntim del tio Luis que es va criar amb ell al carrer Pelayo s'afanya a fer un incís: «No és el jugador. La pilota en si és un joc de cavallers: jugadors i aficionats. Açò ha sigut sempre un joc anàrquic, una cosa molt especial». L'amic que pronuncia aquestes paraules és un convidat d'excepció, Antoni Reig Rovellet, un dels grans pilotaris de la història que va dominar l'escala i corda en els anys cinquanta i seixanta del segle XX. En el record de tots els aficionats a la pilota ha quedat de Rovellet la seua elegància en el joc i la cavallerositat que desplegava a la pista. Un comportament que fa singular també al públic del trinquet.

Els aficionats a la pilota, en efecte, han sabut conservar un sentit de la justícia impropri dels esports actuals. L'equanimitat presideix l'escala en cada partida; no debades es parla de «càtedra» per a referir-se als aficionats més entesos d'aquest joc. El públic del trinquet no és seguidor d'un jugador ni, menys encara, d'un equip determinat en les competicions llargues. És clar que sempre hi ha preferències i simpaties, però la gran majoria d'espectadors és, simplement, aficionada a la bona pilota. «Que facen bona partida, igualen a 55 i aleshores guanye el millor», és una

frase que s'escolta molt sovint en el trinquet. Res a vore a ser del València CF, de Fernando Alonso, de Rafa Nadal o de l'equip NBA en què jugue Pau Gasol. Aquesta independència dels aficionats a la pilota té efectes molt vistosos: el públic aplaudeix en massa el bon joc, vinga de qui vinga i encara que atempte contra la seua butxaca, i no xiula mai ni falta al respecte del pilotari que està rendint un baix nivell de joc. Els àtics, cal remarcar-ho, només es reserven a l'apatia o a comportaments innobles dels jugadors.

Aquesta absència de fanatismes i enaltiments desproporcionats, tan habituals en altres esports que mitifiquen les seues estrelles, ha comportat una relació d'iguals entre aficionats i jugadors en la pilota valenciana. Pilotaris i espectadors continuen sent amics malgrat la irrupció de la televisió, la professionalització del joc i l'aparició de campionats. Se saluden cordialment a l'entrada del trinquet, raonen junts abans de la partida, conversen durant l'encontre i es guarden un profund respecte en tot moment. Uns i altres són conscients d'estar mantenint entre tots un món tan bellament anacrònic com el de la pròpia cavallerositat. Amb un valor addicional que engrandeix aquesta bonhomia: la

família de la pilota ha sabut avindre's sense discussions ni baralles tot i haver-hi pel mig els diners de les apostes, un altre pilar de la tradició que es manté tan ferm com el de la cavallerositat.

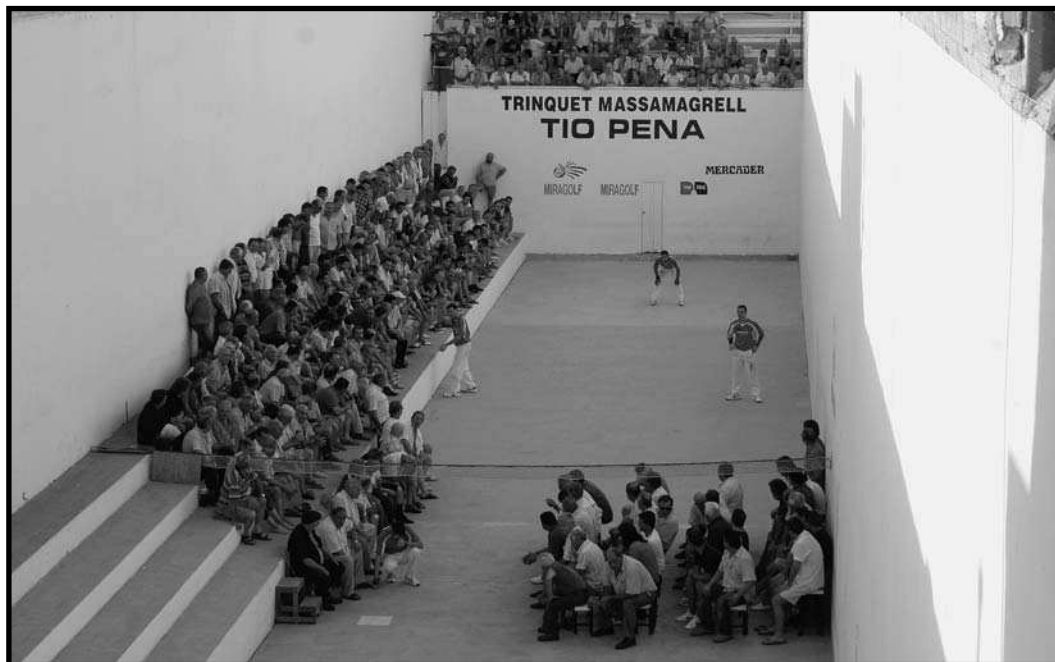
La societat valenciana és una profunda desconexada del seu joc autòcton. «És molt difícil d'entendre», diuen els mateixos valencians que en poques setmanes comprenen què és una xicana, quan tarda a omplir el dipòsit un cotxe de Fórmula 1 o com afectarà un vent de 25 nusos a l'embarcació d'Alinghi en l'America's Cup. No obstant, hi ha un element de la pilota valenciana que coneix tot el món: la presència de les apostes.

El tio Luis no té dubtes al respecte. «La pilota és un esport de jugar-se els diners. Sense travesses, la pilota no existiria», vaticina. El futur, és cert, no el coneixem. El que sí sabem és que el joc ha estat històricament lligat a les apostes. Un document de principis del segle XVI ho reflexa. L'escrigué el jove italià Girolamo di San Leocadio arran de la seua visita a l'alqueria morisca de Xeraco el 12 de maig de 1502 en companyia d'un tal Panxaverdeta. «Just hi entràrem —narra el visitant italià al seu dietari— acabava una cursa d'haques o 'joies' en la parla del país, mentre

J. MONTAÑUDO

El marxador del trinquet de Massamagrell canta la postura de les travesses davant del públic de la llotgeta de baix.

Imatge del trinquet Tio Pena de Massamagrell, un dels pocs recintes amb activitat professional que encara conserva el sostre descobert com era costum a principis de segle XX.

que tres o quatre carrers més a dins dues parelles de xicots es deportaven a la pilota, a “llargues”, en feu avinent Panxaverdeta. El joc m’entusiasma i jo mateix em submergí en la vociferació, els renecs i els vítols, mes no vaig travessar ni un òbol a favor d’un o altre bàndol, com féu el veïnatge».

Cap circumstància ha frenat mai la travessa al joc de pilota. Nascut en 1929, el tio Luis tira de memòria: «Acabada la guerra, un governador que vingué a València prohibí les apostes. Però això només durà un mes i mig, perquè ací a Pelayo ja no venia ningú i s’havia acabat la pilota», recorda. En aquells mateixos anys de la postguerra trobem un altre exemple de com la pilota valenciana ha estat sempre unida a les travesses. La història —verídica—, la narra Gonçal Castelló al seu conte *I tant que volava!* Els reclusos antifeixistes tancats a la presó de València arreglaven partides a llargues entre ells en les galeries del penal. En aquelles partides, en què tots intentaven oblidar la trista realitat que els mantenia entre reixes, s’hi travessaven panets d’horta i cassoles d’arròs al forn.

Òbols de l’any 1502 o panets de presó; duros o euros —mai pessetes—; bancals, animals o pisos. El cas ha sigut sempre apostar. I eixes traves-

ses —acompanyades de propines als jugadors per part dels aficionats que guanyaven la postura en senyal d’agraïment— han preservat l’activitat professional de la pilota durant segles. Encara hui les apostes continuen sent un motor important del joc, tot i que amb menys revolucions que en altres èpoques. Els grans postors, de fet, són ja una espècie en vies d’extinció.

Un postor fort va ser durant molt de temps José Luis López, mecenes de la pilota valenciana que actualment ocupa la presidència de la Confederació Internacional de Pilota a Mà. Ell s’ha arribat a jugar sis milions de pessetes en una partida de pilota, i ha guanyat la travessa. «L’aposta li dóna una salsa especial a la pilota i fa que participes del joc amb més passió —explica José Luis López—. Jo mai no he mirat els diners a l’hora de fer grans travesses. En eixos grans duels estava en joc qui sabia més de pilota, qui podia posar més diners, el «jo puc més que tu»... En això han consistit les grans apostes. Però crec que ja és hora que desapareguen els grans postors. Que l’aposta quede com un aspecte secundari i la pilota es mantinga dels patrocinadors i la taquilla», afirma.

Aquest és l’objectiu de tots en l’actualitat: arraconar l’aposta. Hui,

la travessa mínima és de 10 euros, però resulta estrany veure travesses inferiors a 50 euros. 50, 100 i 200 euros són les apostes més freqüents. El mecanisme continua sent el de tota la vida. La partida comença amb un marxador (o corredor d’apostes) anunciant la partida a viva veu des del centre de la pista. Allí presenta els jugadors i explica les normes que regiran l’encontre. Després del «—Cavallers, va de bo!», i mentre els jugadors escalfen, els marxadors comencen a posar la banda sonora de la pilota valenciana: «Als rojos!», «als blaus!», «de cinc donen!», «als rojos 100!», «qui vol prendre de deu?», «als blaus 500!», «qui vol blaus?», «cavallers, on tirem?».

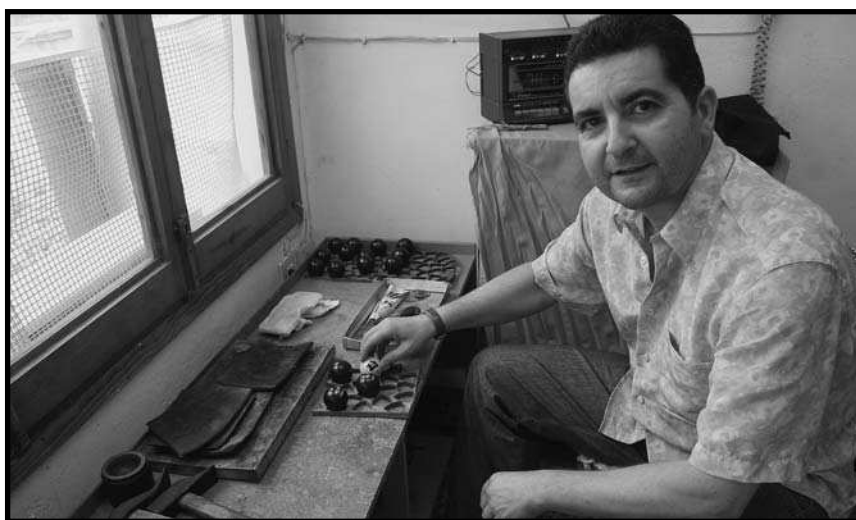
El sistema d’apostes, que costa d’entendre als nous aficionats però que molta gent sense estudis domina a la perfecció en el trinquet, és el següent. Un aficionat vol travessar, posem per cas, 100 euros a favor de l’equip roig. Li ho comunica al marxador. Aquest li dóna dos talons de 50 euros de color roig i rep en metàl·lic els 100 euros, que guarda al seu davantal. Aleshores, el corredor d’apostes ha de casar la travessa amb una altra aposta contrària de la mateixa quantia. Per a aconseguir-ho, cantarà la travessa que ja té al davantal perquè un altre aficionat accepte la

contrària: «Als rojos 100!». En aquest moment, qualsevol espectador del trinquet acceptarà l'envit alçant la mà o dient «van!». Voldrà dir que es juga 100 euros a favor dels blaus, el contrari del que cantava el marxador. Un dels dos aficionats guanyarà l'aposta i, després de la partida, podrà passar a cobrar els talons per la finestreta de la taquilla. Allí recuperarà els diners que s'ha jugat i, a més, s'emportarà el 88% de la travessa a la qual s'havia enfrontat. L'altre 12% (la comissió a Pelayo és del 15%), se'l quedaran els organitzadors de la partida: Valnet i el trinqueter. Un postor guanyador de 100 euros cobraria, doncs, 188 euros.

Hi ha una important excepció que marca el dia a dia del trinquet. Què passa si la partida està desnivellada i es perfila un clar favorit o un equip va davant en el marcador? Per tal de prolongar les apostes durant tot l'encontre s'inventà ja fa temps un sistema basat en la concessió d'avanatge. Per exemple: els rojos guanyen 40-30 i s'encaminen cap a la victòria final. Un aficionat vol apostar als rojos, però en condicions iguals no trobaria cap espectador que travessara pels blaus perquè seria tirar els diners. Aleshores, l'espectador que confia en els rojos dóna un avantatge de cinc *tantos* (un joc) a qui aposte pels blaus. «De cinc donen per a 100!», canta el marxador. És a dir: qui accepte la travessa no necessitarà que els blaus guanyen la partida a 60 *tantos* per a cobrar. Com li han donat un avantatge de cinc, només necessitarà que els blaus arriben a 55. Amb 60-55 a favor dels rojos, el postor roig pagarà i el postor blau cobrarà perquè en la postura s'ha donat de cinc. I si hagueren donat de deu (sempre dóna l'equip que va davant o ix com a favorit), tan sols hauria fet falta que els blaus arribaren a 50 *tantos*. I així, successivament.

La primera reacció de qualsevol profà en la pilota valenciana mínimament espavilat acostuma a ser la mateixa: «Aleshores poden fer-se tramps! Un jugador es posa d'a-

cord amb un aficionat perquè aposte en contra seua; després ell es deixa perdre; i al final, es reparteixen els guanys. És un negoci redó». Encara que la teoria és certa, la hipòtesi en sí ofèn a jugadors i aficionats de l'escala i corda professional perquè atempta contra els mateixos fonaments d'aquest joc: la cavalleriesitat,

Enrique Arbona Álvarez, l'artesà piloter amb més fama, en el seu taller de Carcaixent on confecciona les pilotes de vaqueta per al joc.

l'honor i la justícia. Si això ocorregués i fóra detectat, eixa seria segurament l'última partida per al pilotari i aquell postor rebria el veto en tots els trinquets del país. No s'amagaran ací els intensos rumors que apunten a què algunes vegades s'ha fet trampa en les travesses. Potser. Però una cosa és evident. A banda de la cavalleriesitat del joc, el món de la pilota valenciana és tan reduït i familiar que un engany d'aquest estil amb grans quantitats pel mig seria difícilment inadvertit. Menys encara, doncs, repetit d'una manera sistemàtica.

No poques veus dins i fora del trinquet han qüestionat la presència de les apostes en la pilota valenciana. Han considerat les travesses com un tumor que cal extirpar per a normalitzar l'esport i llançar-lo cap a la modernitat. Amb un plantejament fals, segons el qual la pilota és l'únic esport amb travesses —s'obvien així les elitistes apostes de la hípica o la boxa, les

massives *quinielles* del futbol o l'incipient joc de diners *on line* en altres grans esports—, aquestes opinions han intentat encasellar la pilota valenciana en el recurrent niu de vici. No s'adonen, en canvi, que les apostes constitueixen un senyal identitari clau d'aquest joc tradicional. Llorenç Millo, filòsof de la pilota valenciana per ex-

cel·lència, ho explicà en *El joc de pilota* (1982): «Si no hi ha diners pel mig, si la partida no es calfa, no val res. Alguns podran dir que si açò, que si allò, que si l'esportivitat i que si tantes altres coses, però tot són romanços. La pilota valenciana és així des de fa segles, i el que no vulga que no l'agarre». Més clar i ras ho diu Alfredo Cervera, un altre conegut postor i promotor de desafius: «Jo no concep la pilota sense travesses. No valdria res», assegura. És cert que en l'època actual hi ha campionats, nòmimes fixes i altres estímuls en joc que han reduït la importància de la travessa per a vore un bon espectacle. Però la idea de Millo continua parcialment vigent: la pilota és així, amb travesses, i qui no vullga, que no l'agarre.

Aquells que es fan avant i l'agarren entre les mans de manera literal, i la miren, la toquen, la boten i l'acaronen, noten al primer instant que es tracta d'un esport singular, comen-

çant per la mateixa pilota de joc. La pilota de vaqueta és una obra d'art i una altra tradició que manté intacta la pilota valenciana des de fa almenys dos segles. Són elaborades de manera artesanal per un grapat de mestres pilots que hui poden comptar-se amb els dits d'una mà. El resultat és una joia de l'artesania valenciana que cada

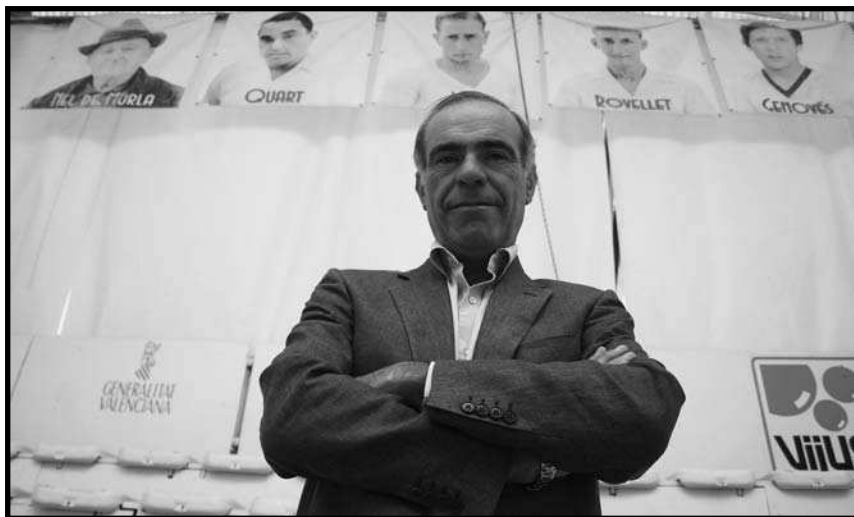
treia de la testa de l'animal. Hui, en canvi, que es demanen pilotes més fortes i robustes, el cuir procedeix de l'esquena de les vaques. Entre 100 i 120 pilotes poden eixir del llom central d'una sola vaca.

El primer pas per a confeccionar una pilota de vaqueta, precisament, consisteix a escollir una bona peça

aleshores quan comença el treball de modelatge i eixugament de la pilota. Durant cinc o sis dies, els artesans la van compriment amb motles per a reduir-ne el volum i compactar el farciment de borra de llana que du en l'interior. Quan s'ha acabat el modelatge de la pilota i aquesta ja té la grandària adequada, 138 mil·límetres de circumferència, es deixa que s'eixugue durant un mes. En aquest temps, la pilota perdrà encara algun gram de pes fins arribar al pes ideal. En l'escala i corda, actualment, entre 42 i 44 grams. Aquesta fase de modelatge i eixugament és clau en el procés, perquè la pressió interior de la pilota és el que determinarà el seu bot: ni molt ni poc, sinó el bot just que ha de tindre una pilota «noble», com s'anomenen les pilotes que no fan estranys en el bot o en el rebot. La noblesa, pilar fonamental del joc de pilota valenciana, s'espera dels jugadors, del públic i, fins i tot, de l'objecte inanimat que protagonitza el joc.

La tradicional vaqueta ha pogut resistir les tendències mercantilistes dels nous temps, inclinades a substituir les pilotes artesanals per pilotes de plàstic que abaratiren el cost del material. Les investigacions de l'Institut de Biomecànica de la Universitat Politècnica de València van quallar en pilotes sintètiques que progressivament estan perfeccionant-se. Però fins al moment, ni als jugadors, pel comportament que tenen a la pista de joc, ni als aficionats, pel seu soroll, els han convençut les pilotes sintètiques. La tradició de la vaqueta, amb la humil borra de llana i el pacient treball d'un mestre piloter, ha aconseguit imposar-se a unes innovacions científiques inspirades en un mercantilisme exacerbada.

Si sembla increïble que l'artesania de les pilotes haja resistit a l'anihiladora producció en sèrie capitalista, igual d'heroica pot considerar-se la pervivència del valencià com a *lingua franca* del trinquet davant l'embat castellanitzador del segle passat. El trinquet és hui,

El propietari del trinquet Pelayo de València, Arturo Tuzón, posa davant la galeria d'honor en la que figuren els cinc grans mites de la pilota valenciana: Nel de Murla, Quart, Juliet, Rovellet i Genovés.

vegada més aficionats compren per a guardar com a record —pur fetitxisme— o fer un obsequi original. Les pilotes de més anomenada, per a jugadors i aficionats, són les que elabora Álvarez, de Carcaixent. En 2009, el seu preu al taller era de 70 euros. Amb caixeta de silicona per a regalar (el màrqueting és incipient) arribava als 79 euros.

L'elevat preu d'una pilota de vaqueta s'explica pel seu costós procés d'elaboració, entorn al qual s'ha creat una autèntica llegenda: secrets professionals transmesos de pares a fills, tallers que s'amaguen a desconeguts, materials dels quals no es revela mai la procedència... Deixant de banda els secrets, el procés de fabricació d'una pilota és tan senzill d'explicar com difícil d'executar amb èxit. Abans d'entrar en detall, cal precisar que la pilota s'anomena «de vaqueta» perquè s'elabora amb la pell de les vaques de llaurança. En el passat es

de cuir d'on traure el material. Una vegada tenen el cuir, d'entre 5 i 8 mil·límetres de grossor, el posen a remulla per a ablanir-lo. A continuació, tallen huit peces iguals amb forma triangular: són els huit octets que conformaran la pilota. El següent pas és fer xicotets forats en la part lateral de cada peça. En cada octet, 15 foradets. En total, 120 orificis. Els forats serviran per a cosir entre si les huit peces. El cosit, amb fil de canem, es fa per la part interior de la pilota. Abans de tancar-la definitivament, la pilota s'ompli de borra de llana. Al final, es dona l'últim punt del cosit i es tanca la pilota. En contra de la creença habitual, doncs, la pilota no es cus i després se li dona la volta a l'envàs per a amagar els punts.

Després d'aquest procés d'elaboració, que costa entre quatre i cinc hores de treball, el volum de l'esfera s'aproxima més al d'una pilota de beisbol que al d'una de vaqueta. És

probablement, l'únic espai social del nostre país en el qual perviu el valencià com a llengua vehicular. Ni l'horta, després de la necessària arribada de la mà d'obra immigrant, és ja exclusivament valencianoparlant. Només el trinquet resisteix com a illa lingüística no contaminada a terres valencianes, ja siga a Benidorm, Petrer, Murla, Guadassuar, Massamagrell, Pelayo, Lliria, la Pobla de Vallbona, Sagunt, Xilxes o Vila-real.

A la pilota valenciana tot es fa en valencià: les travesses, la presentació inicial del marxador, les converses entre aficionats desconeguts, l'apel·lació dels jugadors al públic, el nom dels colps, la cartelleria, les retransmissions televisives... Aquesta puresa lingüística, tan extraordinària al País Valencià, s'explica per diverses raons. El joc de pilota és, des del segle XVIII, un esport eminentment rural. Com la llengua quotidiana dels pobles ha sigut el valencià, la pilota s'ha jugat sempre en un context valencianoparlant i així s'ha mantingut fins al present. A més, el trinquet s'ha caracteritzat per ser un món molt tancat, rebutjat per la burgesia des de fa temps i sense cap pretensió d'arribar a la massa fins fa unes poques dècades. Per tant, la pilota valenciana no ha estat influïda per agents externs ni tampoc ha tingut cap temptació de *traduir-se* al castellà per tal de llaurar-se una imatge de prestigi i augmentar la seua popularitat. Si era àmpliament injuriat com a «niu de vici», quines pretensions socials podia albergar el joc autòcton?

El valencià, doncs, s'ha mantingut al trinquet com a llengua única. Això ha fet més propi encara el joc de pilota valenciana i ha convertit el trinquet en un dels últims ambients genuïnament valencians. Al mateix temps, la pilota ha exportat de manera subreptícia a altres camps de la societat unes dites populars en valencià que han enriquit la nostra llengua. El complet vocabulari del joc de pilota recollit per Garcia Frasquet i Llopis Bauset en dóna una àmplia mostra.

J. MONTEAGUDO

El marxador pren nota de les travesses.

Si, per exemple, algú vol emprendre un negoci conjuntament amb una altra persona ha de saber que «les partides es guanyen quan s'arreglen», d'ací la importància del pacte previ. A l'hora de prendre les decisions en aquesta empresa tindrà prou amb un consell: «Si ve la pilota, volea!», sense perdre temps ni dubtar en excés. Al contrari, pot intuir el que li passarà atenent a un altra dita: «Jugador que espera la pilota al bot, es fot». Si al final acostuma a jugar sempre al bot, veurà com al seu negoci «tot se'n va entre pilotes i marxadors». És a dir, que els beneficis són nuls. Per contra, si està espavilat i juga a volea quan toca, acabarà «fent les coses per baix cama», amb molta facilitat. Que no crega que l'atzar és capritxós en cas d'anar-li mal el negoci, doncs «la pilota sempre li diu a qui més juga». Quan el negoci haja prosperat li serà permés saciar el seu «bon saque» en els millors restaurants. I quan arribe el moment de pagar i veja que no porta prou diners damunt, podrà recórrer a la dita de molts postors: «El que diu la meua boca ho man-

té la meua butxaca». I dies després, «fer-se avant» i pagar.

L'ancestral hegemonia del valencià, així com la genuïna cavallerositat de jugadors i públic, les inevitables travesses o l'artesana pilota de vaqueta, han resistit en el trinquet. Les tradicions més arrelades al joc de pilota s'han preservat intactes en aquest procés modernitzador iniciat ara fa vint anys i revolucionat amb l'aparició de Valnet i les noves retransmissions televisives. Però el tio Luis, impacient perquè comence la partida de Pelayo, lamenta que una altra característica tradicional del poble valencià haja perjudicat les expectatives del seu propi joc. «La pilota valenciana —explica— és el nostre esport autòcton i hauria de tindre més protecció per part de les autoritats. Vaig a dir-te una cosa: si la pilota valenciana estiguera a Catalunya, mare meua! Aniria als Jocs Olímpics! Però saps què passa? Que València és un poble de meninfots». I eixa maleïda idiosincràsia, per desgràcia, continua fortament arrelada a casa nostra.